

دریافت: ۹۹/۰۹/۱۹

تصویب: ۹۹/۱۲/۰۹

صص: ۲۳۲-۱۹۹

ارائه مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه کلان شهرها براساس نظریه داده بنیاد

(مطالعه موردی: کلانشهر مشهد)

سعید کاربر جعفرآبادی^۱، دکتر محمد رضا اسماعیل زاده قندهاری^{۲*}، دکتر حسن فهیم دوین^۳،
دکتر حمید عرفانیان خانزاده^۴

چکیده:

مقدمه و هدف: یکی از بهترین راه های توانمند سازی حاشیه نشینان در کلان شهرها توجه همه جانبه به توسعه شهر سالم و ورزش می باشد. هدف این پژوهش، ارائه مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه ی کلانشهرها براساس نظریه داده بنیاد می باشد. روش شناسی: پژوهش حاضر به صورت ترکیبی (کیفی - کمی)، با ماهیت توصیفی - تحلیلی و بر مبنای نظریه داده بنیاد انجام شد. جامعه آماری در مرحله کیفی، شامل ۳۰ نفر از مدیران شهری، کارشناسان ورزشی و صاحب نظران و اساتید دانشگاهی متخصص در حوزه ورزش شهروندی به روش نمونه گیری هدفمند و در مرحله کمی ساکنان بزرگسال حاشیه شهر مشهد بودند که با توجه به تنوع و نامشخص بودن تعداد، ۳۸۴ نفر بعنوان نمونه بر مبنای جدول مورگان انتخاب شدند. در مرحله کیفی نیز از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته، داده‌ها جمع آوری و بعد از کدگذاری، پرسشنامه محقق ساخته با ۴۵ سوال تهیه گردید. روایی و نرمال بودن توزیع متغیرها تایید و ضریب پایایی پرسشنامه ۰/۸۵ به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده ها در بخش کیفی با استفاده از روش داده بنیاد انجام شد و در بخش کمی با استفاده از روش های آمار توصیفی و استنباطی و با کمک نرم افزار SPSS نسخه 25 و LISEREL نسخه ۸.۸ مورد بررسی

^۱ دانشجوی دکترای مدیریت ورزشی، گروه تربیت بدنی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

^۲ دانشیار گروه تربیت بدنی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

^۳ دانشیار گروه تربیت بدنی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

^۴ استادیار دانشکده مدیریت و حسابداری، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

و تحلیل قرار گرفت. برای آزمون کردن مدل و شناسایی روابط بین متغیرها از روش مدل سازی معادلات ساختاری تفسیری (ISM) استفاده گردید و برای تدوین مدل نهایی از رویکرد تحلیل پارادایمی اشتروس و کوربین^۵ استفاده شد. یافته ها: نتایج پژوهش، یازده عامل: زیر ساختی، انسانی، سخت افزاری، حقوقی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، ورزش همگانی، ورزش قهرمانی، فردی- خانوادگی، مدیریتی و توسعه ای را به عنوان عوامل موثر در مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه کلانشهرها شناسایی و در سه شاخص اصلی علی، زمینه ای و ساختاری (مداخله گر) معرفی نمود. نتیجه گیری: بنابراین می توان انتظار داشت که با شناسایی عوامل، مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه کلانشهرها و تمرکز بر اقدامات راهبردی و پایه های کاربردی و اجرایی شرایط برای رشد و توسعه آن در کلانشهر مشهد فراهم گردد.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، حاشیه نشینی، شهر سالم، ورزش شهروندی

مقدمه

کمیسیون جهانی آینده شهرها در قرن بیست و یکم، هشدار داده که به موازات رشد ابرشهرها فقر شهری در حال افزایش است و بخش عمده ای از رشد شهرنشینی بر پایه اقتصاد غیر رسمی و همراه با گسترش سکونتگاه های غیر رسمی، صورت خواهد گرفت؛ بنابراین حاشیه نشینی و اسکان غیر رسمی، مسئله ای گذرا و محدود نبوده و حاکی از عدم کفایت راه حل ها و سیاست های متداول شهری است و رهیافت ها و اقدامات نوینی را می طلبد. (۱). مکان های حاشیه ای و حاشیه نشینی دارای ویژگیها و مشخصه هایی است که وقوع برخی آسیبهای اجتماعی و جرایم را در این مناطق و در بین ساکنان، آن را تسهیل می کند. برخی از این ویژگیها، اجتماعی است، یعنی به ساکنان این مناطق (حاشیه نشینان) مربوط است و برخی دیگر به ویژگیهای کالبدی و بافتی این مناطق مربوط است. بنابراین وقوع آسیب و جرم در این مناطق متأثر از عوامل اجتماعی و کالبدی است. برخی از مهمترین عوامل اجتماعی موثر در این زمینه را می توان پایین بودن

سطح سواد و تحصیلات نسبت به سایر مناطق، درآمد پایین و فقر، وجود جمعیت متراکم در مساکن کوچک و بی کیفیت و گاه غیرمتعارف، بالابودن احساس تبعیض و محرومیت نسبی، تراکم جرم و ناهنجاری، وجود خرده فرهنگهای بزهکاری و کجروی و ... ذکر کرد. همچنین عواملی مانند وجود مناطق تجمع مجرمان و بزهکاران، زمینهای بدون استفاده، منازل مخروبه، فضاهای دنج و متروکه و تاریک، مناطق دور از دسترسی و نظارت رسمی و ... از جمله عوامل کالبدی تسهیل کننده آسیبهای اجتماعی و جرم در این مناطق هستند (۲). کاهش سرعت رفت و آمد وسایل نقلیه موتوری و فراهم ساختن مسیرهای ایمن برای دوچرخه سواری و پیاده روی میتواند افزایش فعالیت بدنی و در نتیجه جلوگیری و کنترل بهتر بیماری های مزمن را در پی داشته باشد. فعالیت بدنی فرصت هایی را برای افزایش انسجام اجتماعی در محلات، شهرها و مناطق فراهم می آورد. مدیریت شهری برای ایجاد یک زندگی فعال که تحرک و سلامتی جسمی شهروندان را نیز تامین می کند باید مکان های عمومی برای همه ساکنین فراهم بیاورد (۳).

((پایداری)) را برآوردن نیازهای نسل حاضر بدون اینکه توانایی های نسل آینده را در تامین نیازهایشان به مخاطره بیندازد تعریف می کنند، همچنین از نظر هالیهان و گرین (۲۰۱۱) توسعه پایدار ورزش به قابلیت استمرار و تداوم برنامه های توسعه ورزش برمی گردد به گونه ای که این برنامه ها در واژه هایی از مشارکت برای پایداری محیطی، اقتصادی و اجتماعی نیز بیان می شوند که از نظر ایشان تلاش هایی برای تاکید همزمان هر دو جنبه صورت گرفته است. توسعه پایدار ورزش با تاکید بر نهادینه شدن ورزش در جامعه، دوام برنامه های توسعه ای ورزش با در نظر گرفتن ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیط نهادی است (۴).

مراحل توسعه پایدار ورزش را میتوان به ۱. زندگی پر تحرک یا فعال ۲. فعالیت بدنی برای سلامتی ۳. فعالیت بدنی برای آمادگی جسمانی ۴. فعالیت بدنی در ورزش عنوان نمود که البته هر شرکت کننده در ورزش همگانی و قهرمانی در نهایت باید توسعه فردی را به فعالیت بدنی پایدار یا مادام العمر ادامه دهند (۵).

در خصوص ورزش شهروندی و فعال سازی حاشیه شهردر کشورهای مختلف برنامه های متنوعی برگزار شده که میتوان به موارد ذیل اشاره کرد

- شهرهای بدون خودرو و خطوط دوچرخه سواری و پیاده روی (شهرک وایوبان، آلمان - کواری اوکلند، آمریکا و جزیره مکنیاک دیترویت، آمریکا)
- طرح اتوبوس پیاده برای رفتن به مدرسه کودکان آمریکایی و طراحی محله ورزشی در آمریکا
- طرح احداث فضاهای ورزشی در پشت بام (ایده فضای ورزشی در آسمان)
- طرح مروجان ورزشی در حاشیه شهر سن خوزه آمریکا جهت آموزش و پیگیری ورزش همگانی و شناسایی استعدادهای ورزشی
- زمین بازی سالمندان در شهر منچستر انگلیس و برلین آلمان
- مسابقات بسکتبال خیابانی در فضای باز در کانادا
- بازسازی اماکن رها شده و تغییر کاربری ورزشی در کانادا و استرالیا (۶).

در ایران نیز قوانین و طرح های متفاوتی در خصوص ورزش و گسترش اماکن و فضاهای ورزشی به تصویب و اجرا رسیده است که شامل موارد ذیل می باشد :

- براساس بند سوم اصل سوم قانون اساسی، تربیت بدنی برای همه در تمام سطوح رایگان می باشد، لذا از برنامه چهارم توسعه جهت گیری اصلی در بخش ورزش آغاز شد. در بندی از قوانین برنامه چهارم توسعه آمده است : همه دستگاه های دولتی اختیار دارند تا یک درصد از کل بودجه خود اعم از جاری، عمرانی و اختصاصی را صرف گسترش فضاها و توسعه ورزش نمایند (قابل ذکر هست این مبلغ در سال ۹۵ حدود ۲۰۰۰ میلیارد تومان بوده است)(۷).
- براساس ردیف ۲ بند ((الف)) ماده ۱۱۷ قانون چهارم توسعه کشور، نهادهای عمومی غیردولتی و کلیه شهرداری ها و دهیاری ها موظف شده اند تا حمایت های لازم را از توسعه و گسترش ورزش همگانی و ایجاد تسهیلات لازم برای دسترسی آسان مردم به فضاها و اماکن ورزشی به عمل آورند.

- در این راستا در قانون ششم توسعه کشور در ماده ۴ و ۵، شهرداری ها موظفند حداقل ۲۰ درصد از مساحت پارک های عمومی بالای ۵۰۰۰ متر مربع را حسب مورد برای احداث اماکن ورزشی روباز و سرپوشیده اختصاص دهند. همچنین براساس بند ۶ ماده ۵۵ قانون شهرداری ها، فعالیت تربیت بدنی و ورزش جزو وظایف شهرداری ها قرار دارد (۸).

- همچنین در این خصوص سند تحول تعالی و آینده نگری فدراسیون ورزش های همگانی کشور که در اسفند ۹۴ انجام شده است در سیاستهای شماره ۱۵ و ۱۸ توجه به ورزش حاشیه شهر و شهرک های اقماری توصیه شده است (۹).

یکی از پایه های توسعه پایدار شهری، عدالت محوری در توزیع منابع شهری است که به نظر می رسد فاصله زیادی بین وضع موجود و وضع مطلوب در فضای شهری وجود دارد. کمبود و ناکافی بودن اماکن ورزشی نسبت به تعداد جمعیت جامعه و فقدان وسایل و خدمات ورزشی، لزوم طرح های کوتاه مدت و میان مدت برای ایجاد مراکز ورزشی و افزایش سرانه ورزشی را در محلات شهری مطرح می کند (۱۰).

بنا بر گزارش سال ۲۰۱۵ مرکز اسکان بشر سازمان ملل، در سال ۱۹۹۰ حدود ۵۰ درصد از جمعیت کشورهای در حال توسعه با درآمد کمتر از روزانه یک دلار و بیست و پنج سنت زندگی می کردند و فاقد دسترسی به بهداشت، آب و سرپناه بودند. با وجود اینکه این آمار در سال ۲۰۱۵ کمی بهبود یافته است، اما فقر همچنان از مشکلات اصلی این جوامع محسوب می گردد (۱). در ایران نیز پیدایش نخستین اجتماعات آلونک نشینی مربوط به سال ۱۳۱۱ در شهر تهران می باشد اما رشد و گسترش اجتماعات آلونک نشین، بعد از کودتای ۲۸ مرداد به خصوص از سال ۱۳۳۵ به این طرف برمی گردد. نخستین اجتماعات حاشیه نشین در جنوب شهر تهران تمرکز یافتند. بر این اساس رشد حاشیه نشینی در دهه های ۴۰ و ۵۰ ابتدا از تهران شروع شده است. گسترش تأسیسات شهری و شبکه های ارتباطی و همچنین افزایش درآمد حاصل از نفت موجب رونق شهرها و ایجاد جاذبه های شهری گردید و از سوی دیگر اصلاحات ارضی و مکانیزاسیون، دافعه های روستایی را تشدید نمود که تا به امروز به حیات خود ادامه داده است (۱).

پس از تهران، "مشهد" اولین کلانشهر است که هر روز اوضاع حاشینه نشینی آن وخیم تر می شود، به طوری که از جمعیت سه میلیون نفری این شهر، حدود یک میلیون و دویست و سی هزار نفر حاشینه نشین وجود دارد. به طور متوسط حاشینه نشینی در کلانشهرهای ایران حدود ۱۶ درصد جمعیت می باشد، اما در شهر مشهد حدود ۳۳ درصد جمعیت حاشینه نشین وجود دارد. (11)

اغلب مناطق حاشیه ای شهر مشهد (مناطق ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، و ۷) از لحاظ دارا بودن سرانه فضاهای سبز عمومی از بیشتر مناطق شهری و نیز متوسط شهر مشهد محروم تر است. بدین معنا که نسبت جمعیت، ساکنان مناطق حاشیه ای در منطقه خود فضای سبز عمومی کمتری برای استفاده در اختیار دارند. این نشان می دهد که در این مناطق، فضاهای مناسب برای گذران اوقات فراغت به نسبت سایر مناطق کمتر است که خود می تواند بر وقوع برخی از آسیبها تاثیرگذار باشد (۲). در حالی که بهتر است، به جای تصویرذهنی وحشت آور، هراس انگیز و تبهکارانه از این مناطق، آنهارا مناطق مسکونی همسایه شهرها (محلات هدف بازآفرینی) به شمار آورد که شرایط زندگی ساکنانش نیازمند بهسازی و پالایش است. از همین رو به نظر می رسد یکی از راه حل های بهسازی این مناطق، ورزش و فعالیت بدنی است که در صورت هدف گذاری و برنامه ریزی های مناسب در این خصوص می تواند در برگیرنده عدالت اجتماعی، سلامت و توسعه اقتصادی باشد. مقوله ای که با شتابی خیره کننده جای خود را در میان رویکردهای فزاینده جهانی به توسعه باز کرده و همچنان در کانون توجه برنامه توسعه بین المللی قرار دارد. (۷).

در ادامه به نتایج برخی از تحقیقات مشابه انجام شده در این خصوص اشاره می شود: صارم (۱۳۹۵) در تحقیقی تحت عنوان "بررسی نقش استفاده بهینه از زیرساخت های ورزشی در میزان بزهکاری جوانان شهر مشهد با میانجی گری سرمایه اجتماعی" به این نتایج دست یافت: رابطه معناداری بین متغیر استفاده از فضاها و امکانات ورزشی با میزان بزهکاری جوانان وجود دارد، بدین معنی که هر چه استفاده از امکانات ورزشی افزایش یابد میزان بزهکاری متقابلا کاهش خواهد یافت (۱۰). سعادتجو (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان "بررسی نقش ورزش همگانی در توسعه

امنیت اجتماعی شهر مشهد^۶ بیان نمود: اولاً انگیزه مشارکت در ورزش همگانی بر امنیت اجتماعی تاثیر مثبت دارد، ثانياً رابطه بین انگیزه مشارکت در ورزش همگانی و امنیت اجتماعی مستقیم است، ثالثاً ورزش همگانی می تواند به طور معناداری امنیت اجتماعی را پیش بینی کند. بنابراین اقداماتی که منجر به افزایش انگیزه ورزش همگانی بین افراد می شود باید مورد توجه قرار گیرد (۷). ابوالفضل فراهانی و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان تدوین راهبردهای توسعه ورزش قهرمانی برای دستیابی به اهداف پژوهش با استفاده از روش دلفی فهرستی از نقاط قوت، ضعف ها، فرصت ها و تهدیدهای توسعه ورزش قهرمانی ایران تهیه شد. براساس تحلیل سوات در مجموع ۱۵ راهبرد برای توسعه ورزش قهرمانی ایران تدوین شد. همچنین موقعیت راهبردی توسعه ورزش قهرمانی ایران در وضعیت تدافعی قرار دارد، لذا برای توسعه ورزش قهرمانی توجه مدیران ورزش کشور به راهبردهای به دست آمده در پژوهش حاضر به منظور تغییر وضعیت تدافعی توصیه می شود (۱۲). علی توفیق و هومن بهمن پور (۱۳۹۹) در تحقیقی تحت عنوان "ارزیابی و برازش الگوی توسعه پایدار ورزش کشور بر اساس دستور کار ۲۱ جنبش المپیک" به نتایج ذیل رسیدند: بعد محیط زیستی / سلامتی بیشترین اثر را بر الگوی توسعه پایدار ورزش کشور داشته است. سپس بعد رویکردی / مدیریتی و پس از آن بعد اجتماعی / فرهنگی و در نهایت بعد اقتصادی بر توسعه پایدار ورزش کشور اثرگذار بودند (۱۳).

یاکوبسکا (۲۰۱۸)^۶ بر اساس نظرسنجی انجام شده که در بین ورزشکاران جوان ۱۵ تا ۲۹ سال در بوداپست نسبت به تاثیر فعالیت های ورزشی بر فرد و جامعه انجام داد خاطرنشان می کند که در استراتژی ملی، نقش ورزش به عنوان ابزاری برای ترویج سلامت و توسعه آن در گروه های محروم اجتماعی تأکید شده است (۱۴). وارنر و همکاران (۲۰۱۹)^۷ دریافتند که مشارکت در برنامه های ورزشی سازمان یافته در حاشیه شهرها منجر خواهد شد به: الف) برای جوانان ۶ تا ۱۲ ساله: • افزایش سواد بدنی • افزایش فعالیت بدنی • افزایش میزان ادامه حضور در ورزش یا

^۶ jakubska

^۷ Warner

فعالیت بدنی ب) برای جوانان در سنین ۱۲-۱۸ سال: • افزایش رفتارهای مثبت سلامتی مربوط به فعالیت بدنی، خواب، تغذیه، سیگار کشیدن، مصرف مواد و فعالیت جنسی • افزایش مهارت های زندگی از جمله تفکر انتقادی، تاب آوری، عزت نفس، خود تنظیم، صلاحیت اجتماعی و رشادت • افزایش نتایج تحصیلی از جمله حضور در مدرسه، عملکرد تحصیلی و میزان فارغ التحصیلی دبیرستانها • افزایش میزان ادامه حضور در ورزش یا فعالیت بدنی (ج) برای جوانان در سن ۱۹ تا ۲۹ سال: • افزایش میزان جایگاه در شغل، کارآموزی، یا آموزش مداوم • افزایش درآمد شخصی • افزایش میزان ادامه مشارکت در ورزش یا فعالیت بدنی. فرضیه های ثانویه فرضیه ما این است که الف) میزان مشارکت و ب) مدت مشارکت با نتایج اصلی ذکر شده در بالا ارتباط مثبت دارد (15). ریچ و میسنر^۸ (۲۰۱۹) در زمینه های مشابه مشخص کرده اند که کلپو های ورزشی روستایی نقش مهمی در سلامت جسمی و اجتماعی زنان روستایی ایفا می کنند. در مجموع، این تحقیقات نشان می دهد که، اگرچه ورزش اغلب به عنوان وسیله ای برای توسعه نتایج سطح فردی (به عنوان مثال سلامت جسمی / سواد، مهارت های رهبری، شبکه های اجتماعی) به روشی ابزاری مورد توجه قرار می گیرد اما می توان ورزش را عاملی برای جامعه پذیری و توسعه نتایج سطح جامعه از طریق تجربیات مشترک اوقات فراغت در نظر گرفت (16). کروزنسکا^۹ و همکاران (۲۰۱۸) عنوان نمودند: عنصر مهم تجزیه و تحلیل مشارکت لهستانی ها در ورزش و تفریح بدنی، تجزیه و تحلیل هزینه های انجام شده برای اهداف ورزشی و تفریحی است. نتایج نظرسنجی های انجام شده در سال ۲۰۱۷ نشان می دهد که از بین تمام خانوارهای مورد بررسی، تنها ۴۱/۱ درصد هزینه های لازم را برای این منظور متحمل شده اند. منابع مالی در نظر گرفته شده برای فعالیت های ورزشی و تفریحی (بدون هزینه سفر) توسط ۲۹/۹ درصد از خانوارها اختصاص یافته است. در مقایسه با سال ۲۰۰۸، این میزان ۱۲٪ افزایش یافته است. بارزترین آنها تغییرات در هزینه های مربوط به پرداخت هزینه های فعالیت های ورزشی و تفریحی (در سال ۲۰۰۸ - ۱۷/۲ درصد خانوارها، در سال ۲۰۱۷ - ۲۹/۹ درصد خانوارها) و خرید،

⁸ Kyle Rich & Laura Misener

⁹ Kruszyńska

نگهداری یا اجاره تجهیزات ورزشی (در سال ۲۰۰۸ - ۱۲/۶ درصد ، در سال ۲۰۱۷ - ۱۹/۴ درصد) گزارش شده است (17). لوات^{۱۰} (۲۰۲۱) در مقاله ای به نقش بازی های رایانه ای در مفهوم ورزش برای توسعه (sfd) پرداخت ، این پژوهش نشان داد بازی های رایانه ای در دهه دوم قرن ۲۱ به شدت به سمت تجاری سازی رفته است به طوری که در سال ۲۰۱۹ تعداد تماشاگران این بازی ها در کشور آمریکا از لیگ بسکتبال و بیسبال ملی این کشور بیشتر بوده و این ورزش (esport) فرصت های تکامل یافته برای برنامه ورزش برای توسعه جوامع مختلف می باشد (18). واگستاف و پارکر^{۱۱} (2021)، در تحقیقی با عنوان جوانان ، "انتظار" و تحولات اجتماعی: ورزش ، مربیگری و توانمندسازی در جنوب صحرای آفریقا نشان می دهند که ورزش توسط رهبران جوان به عنوان راهی برای منحرف کردن جوانان (با درآمد اقتصادی کم) از رفتارهای خود تخریبی تلقی می شود . اما به تنهایی ، ورزش برای کمک به جوانان کافی نیست ، علاوه بر این ، نیاز به برنامه های قوی ، استراتژیک و بلند مدت برای حمایت از جوانان وجود دارد (19).

پژوهش های بسیاری درباره مسایل مختلف حاشیه ی شهرها در ایران و جهان انجام گرفته و به نوعی مشکلات و راه حل های مختلف در این خصوص ارایه شده است، از جمله مواردی شامل وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مذهبی محلات حاشیه نشین شهرها که به مشکلات آنها از جوانب مختلف پرداخته و راهکارهای متعددی ارایه نموده اند. اما در خصوص توسعه پایدار ورزش و حاشیه نشینی در کلانشهرهای کشور به صورت مستقیم پژوهشی صورت نگرفته یا می توان گفت منتشر نشده است، لذا با توجه به شکاف موجود و از آنجا که ورزش و فعالیت بدنی نقش موثری در توسعه پایدار هر شهری ایفا می کند و حاشیه شهر یکی از حلقه های مفقوده این توسعه می باشد، لذا برنامه ریزی جهت شناسایی راهکارهای توسعه پایدار ورزش در مناطق حاشیه شهر ضروری به نظر می رسد ، برای شناسایی این راهکارها محققان در تلاش هستند تا به این پرسش پاسخ دهند که چه عواملی بر توسعه پایدار ورزش در حاشیه شهر مشهد موثر می

loat^{۱۰}

Wagstaff, M& Parker, A ^{۱۱}

باشند؟ و راهکارهای اجرایی کدامند؟ به نظر می رسد با توجه به شرایط حاد در حاشیه شهر مشهد و سیاست های تدوین شده در خصوص ورزش در حاشیه شهرها که توسط فدراسیون های مختلف، وزارت ورزش و جوانان و نهادهای دیگر انجام گرفته است باید در جهت کاربردی کردن و بومی سازی این برنامه ها گام موثرتری با ابزار علمی در نمونه موردی ورزش در حاشیه شهر مشهد برداشت تا بتوان با ترسیم مدل توسعه پایدار ورزش حاشیه شهر مشهد یک برنامه کاربردی طراحی نمود.

روش شناسی پژوهش

روش تحقیق بصورت طرح ترکیبی (کیفی-کمی) بر مبنای روش توصیفی - تحلیلی (نظریه داده بنیاد) است. روش نظریه پردازی داده بنیاد به نظریه برخاسته از داده ها شناخته می شود، نوعی شیوه پژوهش کیفی است که به وسیله آن، با استفاده از یک دسته داده، نظریه ای تکوین می یابد. این روش به سه شیوه اجرا می شود: شیوه سیستماتیک، شیوه نخواستی و شیوه سازگار. در این تحقیق از روش سیستماتیک که شامل سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی می باشد، استفاده شده است. در مرحله کدگذاری باز، پس از انجام مصاحبه ها و پیاده سازی آنها، متن مصاحبه ها چندین بار مرور می شود تا به کوچکترین واحدهای تشکیل دهنده و معنی دار یا به اصطلاح کلمات، خرد شوند. بدین ترتیب کدگذاری اولیه مصاحبه انجام شد. در مرحله بعد، کدهای اولیه (به علت تعداد فراوان آنها) به کدهای ثانویه تبدیل شدند و چند کد ثانویه تبدیل به یک کد مفهومی می شوند. در کدگذاری محوری و بر اساس الگوی پارادایمی با برقراری رابطه بین طبقه های تولید شده (در مرحله کدگذاری باز) و بر اساس داده های بدست آمده از مطالعات اسناد بالادستی و مصاحبه های عمیق و مقوله بندی آنها، مؤلفه های موثر در مدل بدست می آید. کدگذاری انتخابی (بر اساس نتایج دومرحله قبلی کدگذاری) مرحله اصلی نظریه پردازی است. به این ترتیب کدهای محوری را به شکل نظام مند به دیگر طبقه ها ربط داده و آن روابط را در چارچوب یک روایت ارائه کرده و طبقه هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند اصلاح می کند. در این مرحله پژوهشگر برحسب فهم خود از متن

پدیده مورد مطالعه، یا چارچوب مدل پارادایم را به صورت روایتی عرضه می کند یا مدل پارادایم را به هم می ریزد و به صورت ترسیمی، نظریه نهایی را نشان می دهد (21). این پژوهش در سه فاز و هشت مرحله اصلی انجام شده است، در فاز شناخت (در مرحله کدگذاری باز) از طریق بررسی و مطالعه ادبیات موضوعی نسبت به درک و شناخت عمیق مسأله اقدام شد که در این فاز با استفاده از رویکرد مرور نظام مند ۱۲ مقالات و منابع مهم در این حوزه شناسایی و سپس با مطالعه دقیق آن‌ها، متغیرهای اولیه و مناسب برای مدل استخراج گردید و همزمان به جهت تحلیل و کدگذاری داده ها و توجه به شرایط و مقتضیات مورد بررسی از طریق تشکیل جلسات و انجام مصاحبه عمیق با خبرگان حوزه تحقیق اقدام شد و در ادامه با استفاده از روش کیفی تحلیل محتوا و عوامل و متغیرهای تاثیرگذار در مدل حاصل گردید. پس از مرور نسبتاً جامع ادبیات تحقیق و بررسی نظرات خبرگان و شناسایی عوامل و متغیرهای مهم در مدل، در فاز طراحی به منظور برقراری ارتباط بین عناصر مدل (کدگذاری محوری) و دستیابی به مدل مفهومی از روش مدل سازی ساختاری تفسیری 13 (ISM) استفاده گردید (کدگذاری انتخابی) و در نهایت در فاز ارزیابی کمی مدل (فاز سنجش و ارزیابی)، مدل پیشنهادی از طریق روش معادلات ساختاری مبتنی بر رویکرد حداقل مربعات جزئی (به دلیل مزیت ارائه نظریه) مورد سنجش واقع می گردد (20). مدل سازی ساختاری تفسیری یک فرایند متعامل است که در آن مجموعه‌ای از عناصر مختلف و مرتبط با همدیگر در یک مدل سیستماتیک جامع ساختار بندی می شوند، همچنین قادر است ارتباط بین شاخص ها که بصورت تکی یا گروهی به یکدیگر وابسته اند را تعیین نماید. این روش با تجزیه معیارها در چند سطح مختلف به تحلیل ارتباط بین شاخص ها می پردازد (21). جامعه آماری این تحقیق در بخش کیفی عبارتست از خبرگان (کارشناسان ارشد ادارات متولی ورزش همگانی و شهروندی و برخی اساتید دانشگاه که در زمینه ورزش شهروندی و حاشیه شهر مطالعات ویا مقالاتی را داشته اند) و در بخش کمی با توجه به تعداد زیاد

ساکنین، جامعه بزرگسال (۱۸ تا ۶۰ ساله) در مناطق حاشیه شهر مشهد (شامل مناطق ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷ و برخی محلات در مناطق دیگر مانند نه دره در منطقه ۹، محله آبکوه در منطقه ۱) در نظر گرفته شد. جهت تعیین حجم نمونه، از شیوه نمونه گیری هدفمند برای خبرگان (با ۳۰ خبره حرفه ای و علمی تا اشباع نظری) و شیوه نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای برای ساکنین بزرگسال مناطق حاشیه شهر مشهد که (۳۸۴ نفر که از جدول مورگان به دست آمد) به عنوان نمونه استفاده شد. برای گردآوری اطلاعات در مرحله کیفی از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته، داده ها جمع آوری و بعد از کدگذاری، پرسشنامه اولیه متشکل از ۵۴ گویه طراحی که پس از انجام اصلاحاتی، پرسشنامه محقق ساخته نهایی در ۱۱ مؤلفه و ۴۵ گویه (سؤال) براساس مقیاس پنج ارزشی لیکرت تهیه گردید. بخش اول پرسشنامه، مشخصات فردی (جنسیت، سن، مدرک تحصیلی، سابقه سکونت در حاشیه شهر، نوع اشتغال) و بخش دوم آن شامل عوامل مؤثر بر توسعه پایدار ورزش در حاشیه شهر مشهد بود. پرسشنامه نهایی به سه طریق (ارسال با تلگرام، ایمیل و به صورت حضوری) بین جامعه آماری توزیع شد که روایی صوری پرسشنامه با بهره گیری از نظرات اصلاحی اساتید تعیین شد و پایایی شاخص سازه های ابزار از طریق ضرایب آلفای کرونباخ و روایی همگرا محاسبه شد، پایایی آن با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ $0/85$ تعیین شد که مورد تایید می باشد. تجزیه و تحلیل داده ها در بخش کیفی با استفاده از روش داده بنیاد و مدلسازی معادلات ساختاری در محیط نرم افزار اسمارت PLS انجام شد و در بخش کمی با استفاده از روش های آمار توصیفی و استنباطی و با کمک نرم افزار SPSS نسخه 25 و LISREL نسخه ۸.۸ مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

یافته های پژوهش

الف) مرحله شناخت

جهت شناسایی طراحی مدل توسعه پایدار ورزش حاشیه شهر مشهد در راستای دستیابی به اهداف تحقیق از طریق مرور نظام مند تعداد ۵۲ مقاله شناسایی گردید که پس از بررسی و از

طریق روش تحلیل محتوا، عوامل و عناصر تشکیل دهنده مدل توسعه پایدار ورزش حاشیه کلانشهرها شناسایی گردید. در این مرحله به منظور تکمیل و بومی سازی (تبدیل کدهای باز به زبان ساده)، از طریق مصاحبه با خبرگان و سپس تحلیل محتوای مطالب بیان شده در طول مصاحبه ها سایر عناصر تاثیرگذار در شکل دهی طراحی مدل توسعه پایدار ورزش حاشیه شهر مشهد حاصل شد.

جدول ۱: یافته‌های توصیفی نمونه کمی

مولفه	ابعاد	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۰۳	۲۶/۸
	زن	۲۷۵	۷۱/۶
	بی پاسخ	۶	۱/۶
سن	کمتر از ۲۵ سال	۲۱	۵/۵
	بین ۲۶ تا ۳۵ سال	۷۰	۱۸/۲
	بین ۳۶ تا ۴۵ سال	۱۴۸	۳۸/۵
	بین ۴۶ تا ۵۵ سال	۱۳۱	۳۴/۱
	بالای ۵۵ سال	۰	۰
	بی پاسخ	۱۴	۳/۶
تحصیلات	دیپلم و کمتر	۳۸	۹/۹
	فوق دیپلم	۸۶	۲۲/۴
	لیسانس	۱۰۷	۲۷/۹
	فوق لیسانس	۱۱۱	۲۸/۹
	دکتری	۴۲	۱۰/۹

جدول ۲: دسته‌های مفهومی (کد گذاری) عوامل موثر بر توسعه پایدار ورزش در حاشیه

کلانشهرها

شاخص (کدهای باز)	عوامل (کدهای محوری)	زیر مقوله (کدهای انتخابی)
ایجاد فضاهای مناسب و کافی ورزشی در حاشیه شهر فضاهای بازی و سبز مخصوص کودکان ایجاد پارکهای خطی در حاشیه خیابانها استفاده از مناطق جنگلی حاشیه شهر برای فعالیت های ورزشی ایجاد فضاها و پارکهای چند منظوره در حاشیه شهر جانمایی درست امکانات شهری (پارکها) ایجاد سالنهای چند منظوره و برپایی مسابقات شهری	عوامل زیر ساختی	عوامل علی
بهره‌گیری از افراد با تحصیلات تربیت‌بدنی برای برنامه ریزی و اجرا تقویت ویژگیهای فردی، انگیزه ها و پشتکار در ورزش در افراد	عوامل انسانی	
توجه به نحوه چیدمان وسایل تفریحی و ورزشی پارک ها در حاشیه شهر ایمنی تجهیزات عمومی زمین محل وسایل بازی بهداشت و پاکیزگی وسایل تفریحی و ورزشی پارک های حاشیه شهر طراحی فضاهای باز ورزشی در مجتمع‌های مسکونی	عوامل سخت افزاری	
تهیه برنامه استراتژیک ، روشن بودن سیاستها و جهت گیری ها	عوامل حقوقی و قانونی	

شاخص (کدهای باز)	عوامل (کدهای محوری)	زیرمقوله (کدهای انتخابی)
اصلاح ساختارها برای حمایت از فضاهای ورزشی		
توجه به سطح درآمد افراد منطقه	عوامل اقتصادی	عوامل زمینه‌ای
کمک به اشتغال زایی و رونق اقتصادی حاشیه شهر		
سرمایه گذاری بخش دولتی و نیمه دولتی		
سرمایه گذاری بخش خصوصی		
حمایت مالی شوراهای شهر ، شهرداران و سایر مقامات محلی به ورزش حاشیه شهر		
فرهنگ سازی جهت توسعه ورزش	عوامل اجتماعی و فرهنگی	
برنامه‌های تبلیغاتی به منظور ارتقای آگاهی‌های عمومی مردم		
رفع موانع فرهنگی-اجتماعی برای ورزش زنان		
توجه ویژه به ورزش نوجوانان و جوانان (دختر و پسر)		
اختصاص ورزش صبحگاهی بعنوان یکی از برنامه های رادیو و تلویزیون در حاشیه شهر		
تبلیغات سازمان ورزش در رسانه ها برای ورزش همگانی		
حمایت از توسعه ورزش های روستایی و بازیهای بومی- محلی	عوامل ورزش همگانی	
مکان‌گزینی و طراحی مسیرهای دوچرخه‌سواری		
احداث زمین های ورزشی و تامین امکانات ورزش همگانی بر پایه نیازها		
نظام استعدادیابی و فرایند ورزش قهرمانی	عوامل ورزش حرفه-ای	
برپایی مسابقات محلات و همایش های ورزشی		

شاخص (کدهای باز)	عوامل (کدهای محوری)	زیرمقوله (کدهای انتخابی)
برگزاری مسابقات به مناسبت های مختلف (رمضان، دهه فجر و ...)		
توجه و حمایت والدین کاهش هزینه شرکت در فعالیت های ورزشی مربوط (لباس و ...) آگاهی بخشی نسبت به آسیب های جسمی و روحی در صورت عدم شرکت در ورزش ارائه و انتخاب الگوهای موفق ورزشی	عوامل فردی و خانوادگی	
برنامه ریزی در جهت تسهیل دسترسی به وسایل تفریحی و ورزشی پارکی در حاشیه شهر مکان یابی اماکن ورزشی با استفاده از GIS افزایش کیفیت خدمات اماکن ورزشی حاشیه شهر نظارت و ارزشیابی فعالیت های اماکن ورزشی نیازسنجی منطقه ای جهت توسعه برنامه ها وامکانات ورزشی	عوامل مدیریتی	عوامل ساختاری
توجه به نقش ورزش قهرمانی در توسعه پایدار ورزش کشور توجه به نقش ورزش همگانی در توسعه امنیت اجتماعی در استراتژی های مدون توجه به ورزش های بومی سنتی ارائه بسته های فرهنگی ورزش همگانی را برای شهروندان	عوامل توسعه ای	

جهت اندازه‌گیری روایی ابزار پژوهش از اعتبار سازه و تکنیک تحلیل عاملی استفاده شد (21). در پژوهش حاضر جهت بررسی اعتبار عاملی متغیرهای اصلی پژوهش و خرده مقیاس‌های آن از شیوه تحلیل عاملی و تکنیک‌های اعتبار همگرا (شاخص AVE) استفاده گردید. بر حسب مقادیر جدول ۲ شاخص مربوط به اعتبار همگرا دلالت بر این موضوع دارند که روایی زیر مقوله‌های عوامل علی، زمینه‌ای و ساختاری در وضعیت مطلوبی قرار دارند. مقادیر مربوط به ضریب آلفای کرونباخ و قابلیت اعتماد ترکیبی نشان دهنده دقت اندازه‌گیری بالای ابزار زیر مقوله‌های "عوامل موثر بر مدل توسعه پایدار در ورزش حاشیه شهر مشهد" و در نتیجه پایا یا قابل اعتماد بودن این ابزار است. همچنین ضریب کل آلفای کرونباخ در این پرسشنامه ۰/۸۵ برآورد شده است.

جدول ۳: مقادیر بارهای عاملی زیر مقوله‌ها و کدهای محوری مدل توسعه پایدار ورزش

حاشیه کلانشهر مشهد

ابعاد فرعی	کدهای محوری	بار عاملی	مقدار بحرانی	P
علی	عوامل زیر ساختی	۰/۶۸	۴/۵۴	۰/۰۰۰۱
	عوامل انسانی	۰/۷۱	۴/۱	۰/۰۰۰۱
	عوامل سخت افزاری	۰/۷۱	۳/۹۱	۰/۰۰۰۱
	عوامل حقوقی و قانونی	۰/۷۷	۴/۱۲	۰/۰۰۰۱
زمینه‌ای	عوامل اقتصادی	۰/۷۷	۴/۰۹	۰/۰۰۰۱
	عوامل اجتماعی و فرهنگی	۰/۷۴	۴/۰۲	۰/۰۰۰۱
	عوامل ورزش همگانی	۰/۵۴	۳/۲۱	۰/۰۰۰۱
	عوامل ورزش حرفه‌ای	۰/۵۳	۳/۱۸	۰/۰۰۰۱
	عوامل فردی و خانوادگی	۰/۶۱	۳/۵۵	۰/۰۰۰۱
ساختاری	عوامل مدیریتی	۰/۵۶	۳/۳	۰/۰۰۰۱
	عوامل توسعه‌ای	۰/۸۸	۵/۳	۰/۰۰۰۱

ج) تعیین روابط و سطح بندی بین ابعاد

هر یک از اجزا مدل دارای دو مجموعه مختلف دستیابی $R(si)$ و پیش نیاز $A(si)$ است که در ساختار ماتریس دسترسی و نیز طراحی مدل نقش اساسی دارد. مجموعه دستیابی هر متغیر شامل متغیرهایی می‌شود که از طریق این متغیر می‌توان به آن‌ها رسید و مجموعه پیش نیاز شامل متغیرهایی می‌شود که از طریق آن‌ها می‌توان به این متغیر رسید و این کار با استفاده از ماتریس دستیابی انجام می‌شود. پس از تعیین مجموعه دستیابی و پیش‌نیاز برای هر متغیر عناصر مشترک در مجموعه دستیابی و پیش‌نیاز برای هر متغیر شناسایی می‌شوند. معیارهایی که مجموعه مشترکشان با مجموعه دستیابی‌شان یکی باشد، سطح اول اولویت را به خود اختصاص می‌دهند. پس از تعیین این متغیر یا متغیرها، آن‌ها را از جدول حذف کرده و با بقیه متغیرهای باقیمانده جدول بعدی را تشکیل می‌دهیم. در جدول دوم نیز همانند جدول اول متغیر سطح دوم را مشخص می‌کنیم و این کار را تا تعیین سطح همه متغیرها ادامه می‌دهیم. بدین ترتیب در این تحقیق حاصل شد که به شرح جدول ۴-۷ آمده است.

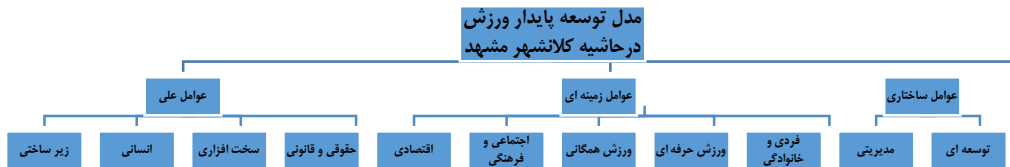
جدول ۵: تعیین روابط و سطوح مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه کلانشهر مشهد

ابعاد	مجموعه دستیابی	مجموعه پیش نیاز	مجموعه مشترک سطح
	$R(si)$	$A(si)$	$R(si) \cap A(si)$
عوامل زیر ساختی	۸-۷-۶-۴	۱۱-۷-۶-۴	۷-۶-۴
عوامل انسانی	۸	۸	۸
عوامل سخت افزاری	۹-۱۱	۹-۱۱	۹-۱۱
عوامل حقوقی و قانونی	۱-۹	۱-۶-۷-۹-۱۰-۱۱	۱-۹
عوامل اقتصادی	۸	۸	۸

۱				عوامل اجتماعی و فرهنگی
	۱	۱	۴-۱	
۱				عوامل ورزش همگانی
	۱	۱	۴-۱	
۱	۱۱-۱۰-۹-۵-۲	۱۱-۱۰-۹-۵-۲-۱	۱۱-۱۰-۹-۵-۲	عوامل ورزش حرفه‌ای
۱				عوامل فردی و خانوادگی
	۱۱-۸-۴	۱۱-۱۰-۸-۴	۱۱-۸-۴-۳	
۱				عوامل مدیریتی
	۹	۹	۹-۸-۴	
۱				عوامل توسعه‌ای
	۹-۸	۹-۸	۹-۸-۳-۱	

گام دوم: ترسیم ارائه مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه ی کلانشهرها

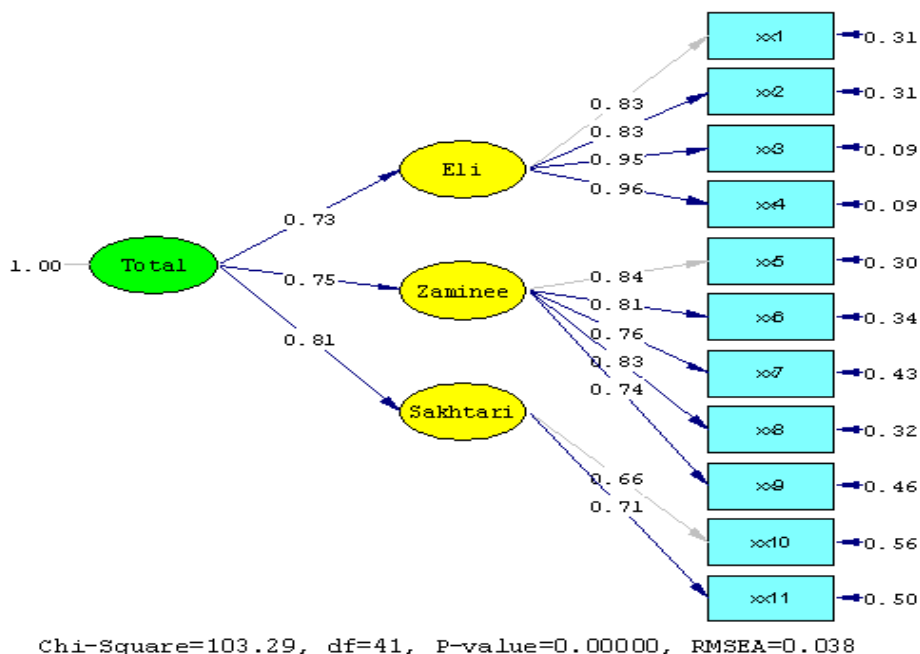
پس از تعیین روابط و سطح متغیرها می توان آن‌ها را به شکل مدلی ترسیم کرد. به همین منظور ابتدا متغیرها برحسب سطح آن‌ها از بالا به پائین تنظیم می‌شوند و با استفاده از سطح بندی انجام شده دیاگرامی با عنوان مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه ی کلانشهرها ترسیم می‌شود. بدین صورت که معیار به عنوان سطح اول شناخته شده‌اند در اولین سطح دیاگرام قرار می‌گیرند و به همین ترتیب سایر معیارها در سطوح دیگر دیاگرام قرار می‌گیرند. با توجه به مدل به دست آمده اکنون می‌توانیم مانند مدل مفهومی بخش مبانی نظری پژوهش را ارائه نمائیم. الگوی مدل توسعه پایدار ورزش حاشیه شهر مشهد بر اساس مدل فوق و یافته‌های حاصل از مرحله تحلیل محتوا است که بر آن اساس می‌توان هر یک از متغیرهای مکنون(ابعاد) را به همراه متغیرهای مشاهده‌پذیر(کدها) را در قالب یک مدل یکپارچه ارائه نمود.

شکل ۱: مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه ی کلانشهرها

تحلیل فاز آزمون مدل

در این قسمت به بررسی نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آماری اطلاعات جمع آوری شده می پردازیم. همانطور که پیشتر بیان شد برای برازش آزمون مدل سازی معادلات ساختاری واریانس محور یا همان روش حداقل مربعات استفاده شد. نمودار ضرایب مدل به صورت استاندارد در ادامه آمده است.

شکل ۲: مدل ساختاری به همراه برآورد ضرایب استاندارد مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه کلانشهر مشهد

جدول ۴: شاخص های برازش مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه کلانشهر مشهد

RMSEA	AGFI	GFI	RMR	P	χ^2/df
۰/۰۵۹	۰/۹۱	۰/۹	۰/۰۱۵	۰/۰۰۰۱	۲/۴۹

شاخص برازش χ^2/df هر چه کمتر باشد بهتر است و نباید بیشتر از ۳ باشد. با توجه به شکل ۲ و جدول شماره ۴، این مقدار ۲/۴۹ شده است که از ۳ کمتر است و نشان می‌دهد مدل نظری با داده‌ها برازش دارند و با این داده‌ها تأیید می‌شوند و پایایی لازم را داشته است. همچنین مقدار ضریب مسیر مثبت است AGFI (شاخص نیکویی برازش تعدیل شده) بالاتر از ۰.۹ به

عنوان مدل برازش یافته گزارش می‌شوند. NFI (شاخص برازش هنجار شده) بالاتر از ۰/۹ نشانه برازش مناسب مدل است. RMSEA معادل ۰/۰۵۹ (جذر برآورد واریانس خطای تقریب یا همان آزمون انحراف هر درجه آزادی است) که مقدار کمتر از ۰/۰۸ برازندگی خوب مدل را نشان می‌دهد. از طرفی P-value (سطح معنی داری) ۰.۰۰۰۱ می‌باشد که کمتر از ۰.۰۵ است بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد برازندگی مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه کلانشهر مشهد پذیرفته می‌شود.

در ضمن از معیارهای R2 و Q2 برای بررسی برازش مدل های ساختاری و قدرت پیش بینی آن و نیز از معیار برازش (GOF) به منظور ارزیابی کلی مدل استفاده شد. نتایج ضرایب استخراجی آن به ترتیب ۰/۴۳۵ و ۰/۴۴۳ و مقدار (GOF) ۰/۶۶ به دست آمده ، نشان دهنده برازش قوی مدل (۰/۴۴ بزرگتر از ۰/۳۶) و مطلوب و قوی بودن آن بود. معیارهای مذکور در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵: بررسی معیارهای برازش مدل

وضعیت	ضریب استخراجی	معیار
مطلوب	0.435	معیار R2
مطلوب	۰.۴۴۳	معیار Q2

نتیجه گیری

هدف از این پژوهش، ارائه مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه ی کلانشهرها می باشد. براساس نظریه داده بنیاد، داده ها از متخصصان و کارشناسان جمع آوری و سپس تجزیه و تحلیل شد. همانطور که در مدل ساختاری پژوهش مشاهده می شود مدل دارای ۱۱ بعد است که هر کدام از مولفه ها خود دارای چند زیر مولفه می باشد. دراین پژوهش به سه عامل علی، زمینه ای و ساختاری در خصوص موضوع تحقیق پرداخته شد. عوامل علی شامل مولفه های زیرساختی، انسانی، سخت افزاری و عوامل حقوقی و قانونی بود که هر کدام از این عوامل خود دارای زیرمولفه های هستند. در عوامل زیر ساختی به نظر اکثر کارشناسان ایجاد فضاهای ورزشی و تفریحی در بوستان ها، حاشیه های خیابان ها و مناطق اکوسیستم طبیعی (جنگل، بیابان، کوه و ...) برای دسترسی بهتر و عدالت بیشتر مردم حاشیه شهر از اولویت های ورزش در این مناطق می باشد. همان گونه که در تحقیقات پیشین شاهد بودیم وقوع جرم در مناطق حاشیه ای بسیار چشمگیر می باشد، لذا به نظر می رسد ساخت پارک های چند منظوره و سالن های ورزشی در راستای پرکردن اوقات فراغت ساکنان مناطق حاشیه ای، تاثیر فراوانی در پیشگیری از وقوع جرم دارد. بنابراین به نظر می رسد توزیع عادلانه امکانات، تجهیزات و فضاهای ورزشی - تفریحی باعث گرایش مردم حاشیه شهر به زندگی فعال و کاهش جرایم و خشونت ها خواهد شد (۱). همچنین توجه به اکوسیستم طبیعی این مناطق (فضاهای پس مانده شهری، کوه، جنگل، بیابان و رودخانه) و راه اندازی مسیرهای پیاده روی طبیعی، کوه روی، دوچرخه سواری، ایجاد تورهای ماهیگیری، قایقرانی آبهای خروشان، ایجاد پیست های خاکی موتور سواری، اتومبیلرانی و حتی زمین های گلف و فوتبال باعث افزایش شور و نشاط در بین ساکنین حاشیه نشین خواهد شد. تحقیقات خاکپور و همکاران (۱۳۹۲) و بایسکوف و بایسکوف (۲۰۱۶) با این نتایج همسو بودند.

در بخش عوامل انسانی، همان طور که محققان به اهمیت کمبود نیروی متخصص در حاشیه شهرها تاکید کردند (۱۶) و همچنین ارتقاء نسبی سطح تحصیلات و درجات مربیگری و داوری

نیروهای فنی را جزو نقاط قوت ورزش قهرمانی ایران دانستند (۱۲)، به نظر می رسد استفاده از نیروهای با تحصیلات تربیت بدنی هم در ورزش همگانی و هم در ورزش قهرمانی به اثبات رسیده است و باید به این مهم توجه نمود. همچنین در خصوص تقویت انگیزه ورزش کردن در افراد، فقدان برنامه های مدون برای تشویق و ترغیب مردم به ورزش را جزو چالش های درونی ورزش همگانی برشمرده اند (۱۶)، لذا با تدوین روش های علمی، مستمر و قابل اجرا در زمینه تقویت انگیزه ورزش کردن در حاشیه نشینان می توان این چالش را به فرصت تبدیل کرد. جوادی پور و رهبری (۱۳۹۶)، فراهانی و همکاران (۱۳۹۵)، کیل ریچ و لارا میسنر (۲۰۱۸)، وارنر و همکاران (۲۰۱۹) و واگستاف و پارکر (۲۰۲۱) بر این عوامل صحه گذاشتند.

در عوامل سخت افزاری، استفاده نا کارآمد از تجهیزات ورزشی جزو چالش های درونی ورزش همگانی بوده است (23) و به نظر می رسد تعامل جامعه برای حفظ، نگهداری و تقویت فضاهای باز حاشیه شهر بسیار مهم است (27). همچنین می توان گفت جهت دلبستگی ساکنین مناطق به محل زندگی خود، با توجه به فشردگی ساختمان ها و مجتمع های مسکونی، ایجاد طرح هایی مانند فضاهای ورزشی در بام های شهر (۶)، مجتمع های چند طبقه ورزشی - تفریحی، تجهیز پیاده راه ها به پارکلت های پارکی و ورزشی قابل اجراست. شورای شهر مشهد (۱۳۸۹)، کامپالا (۲۰۱۷) و لوات (۲۰۲۱) این مولفه ها را تایید کردند.

در خصوص عوامل حقوقی و قانونی، محققان به این نتیجه رسیدند که استراتژی بومی کردن طرح ها، مشارکت شهروندان و نخبگان بومی در مراحل مختلف طرح از اهمیت ویژه ای برخوردار است (25) و نیز توجه به عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در کنار عوامل کالبدی که در جهت بهبود وضعیت طرح ها تدوین شده است و لزوم برنامه استراتژیک و طرح های کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت اهمیت فراوانی دارد به طوری که سیاست ها و روش هایی که قصد دارند مردم را به فعالیت بدنی ترغیب کند، اگر هر دو محیط کالبدی و اجتماعی را اصلاح کند به احتمال زیاد موفق تر است (۳). این مولفه با نتایج جوادی پور و رهبری (۱۳۹۶)، صارم (۱۳۹۵)، سعادتجو (۱۳۹۵) و زیاری و همکاران (۱۳۹۶) همسو بود.

عوامل زمینه ای : این عوامل خود به چند بخش تقسیم می شود که به شرح ذیل می باشد :

عامل اقتصادی شامل سرمایه گذاری بخش دولتی ، نیمه دولتی و خصوصی و حمایت مالی مقام های محلی شهر(شهردار و شورای شهر) از ورزش حاشیه شهر است که با کمک اشتغالزایی ، سطح درآمد افراد منطقه را بالا ببرند . به نوعی موانع مالی که یکی از مهم ترین عوامل عدم مشارکت در ورزش می باشد(14) را با اتخاذ تمهیدات لازم برطرف نموده و باعث ترغیب شهروندان برای فعال تر شدن جسم سالم شوند. استفاده از ابزارهای قانونی از جمله بند سوم ، اصل سوم قانون اساسی (در اختیار گذاشتن یک درصد کل بودجه بخش دولتی جهت توسعه ورزش و اتخاذ تمهیدات لازم به منظور رشد ، تولید ، توزیع و صادرات محصولات ورزشی توسط بخش خصوصی و تعاونی) و نیز ردیف ۲ بند الف ماده ۱۱۷ قانون چهارم توسعه کشور (حمایت نهادهای عمومی غیردولتی ، شهرداری ها و دهیاری ها از ورزش همگانی حاشیه شهرها) باعث کاهش موانع اقتصادی در ورزش حاشیه شهر می شود. این عامل توسط جوادی پور و رهبری (۱۳۹۶)، وزارت ورزش و جوانان(۱۳۹۶) ، سعادتجو (۱۳۹۵)، توفیق و بهمن پور(۱۳۹۹) ، وارنر و همکاران(۲۰۱۹) ، یاکوبسکا(۲۰۱۸) ، کروزنسکا(۲۰۱۸) و لوات (۲۰۲۱) تاکید شد.

عوامل اجتماعی - فرهنگی به نوعی به فرهنگ سازی و اطلاع رسانی در خصوص توسعه ورزش در بین مردم حاشیه شهر و کاهش موانع ورزش کردن برای اقشار محروم از ورزش (بانوان ، کودکان ، معلولین و سالمندان) می پردازد . همان طور که ترویج فرهنگ ورزشی و تحرک در جامعه جزو مولفه های موثر در سیاست گذاری ورزش همگانی است (24) ، خدمات فرهنگی را نیز می توان با دیدگاه ورزشی ارتقاء داد. در تحقیقات گذشته مشخص شد که عدم تبلیغات موثر از سوی رسانه ها جزو چالش های درونی ورزش همگانی بوده (23) و افزایش مشارکت بانوان و جمعیت جوان کشور جزو نقاط قوت قهرمانی می باشد(۱۳). لذا باید نحوه فرهنگ سازی و اطلاع رسانی را در مناطق حاشیه شهر مشهد بومی نمود تا بتوان تاثیرات اجتماعی آن را که توسعه پایدار شهر می باشد را شاهد باشیم. این مولفه از سوی فراهانی و همکاران(۱۳۹۵) ، توفیق و

بهمن پور (۱۳۹۹)، وارنر و همکاران (۲۰۱۹)، یاکوبسکا (۲۰۱۸)، کامپالا (۲۰۱۷) و واگستاف و پارکر (۲۰۲۱) مورد تایید قرار گرفت.

از عوامل ورزش همگانی در ورزش حاشیه شهر می توان به حمایت از رشد ورزش های بومی - محلی (کشتی با چوخته، ورزش های مانند دال پلان و هفت سنگ) و احداث مسیره های دوچرخه سواری ، پیاده روی و زمین های ورزشی روباز و تهیه امکانات ورزش همگانی اشاره کرد . سیاست ۱۵ فدراسیون ورزش همگانی نیز براین موارد صحه می گذارد. با استفاده از تجارب جهانی مانند ایجاد ایستگاه های دوچرخه در پرتلند آمریکا (22) ، ایجاد پیاده راه ها در کپنهاگ دانمارک (۶) و ایجاد مکان های عمومی برای فعالیت بدنی مستمر و رونق بخشیدن ورزش های بومی و روستایی باعث ایجاد شبکه های به هم پیوسته اجتماعی و ارتقاء سبک زندگی فعال شویم که توسط صارم (۱۳۹۵) ، فدراسیون ورزش همگانی (۱۳۹۴) ، خاکپور و همکاران (۱۳۹۲) و ریچ و میسنر (۲۰۱۸) تاکید گردید.

از عوامل ورزش قهرمانی میتوان به استفاده از نظام استعدادیابی برای پرورش قهرمانان از مناطق حاشیه شهر و برپایی مسابقات محلات و انواع همایش ها و مسابقات شهری و استانی در این مناطق اشاره کرد. با توجه به اینکه عدم برگزاری مسابقات سطح بالا جزو نقاط ضعف ورزش قهرمانی کشور است (12)، باید به سمت میزبانی مسابقات ملی و بین المللی در این مناطق باشیم تا روحیه ، انگیزه و اعتماد به نفس حاشیه نشینان را افزایش داده و به سمت شکوفا شدن استعداد های نهفته این مناطق باشیم . در خصوص عوامل فردی و خانوادگی، کسب مهارت های ورزشی در اوقات فراغت باعث تقویت پیوند عاطفی بین والدین و نوجوانان می گردد (26) و به بیانی دیگر باعث بهبود شرایط اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی و کاهش ناکامی می شود (14) . در نتیجه با کاهش هزینه های شرکت در ورزش و ارائه الگوهای موفق ورزشی (که جزو فرصت های قهرمانی کشور هست (12)) می توان با پیامدهای منفی حاشیه نشینی و گسست اجتماعی مقابله نمود و ورزش را فرصتی برای جمع شدن خانواده ها در محیط های سالم در نظر گرفت . این نتایج از سوی باقری (۱۳۹۷) ، جوادی پور و رهبری (۱۳۹۶) ، وزارت ورزش و جوانان (۱۳۹۵)

، صارم (۱۳۹۵)، فراهانی و همکاران (۱۳۹۵)، خاکپور و همکاران (۱۳۹۲)، نورعلی و نند (۱۳۸۸)، وارنر و همکاران (۲۰۱۹)، یاکوبسکا (۲۰۱۸) و واگستاف و پارکر (۲۰۲۱) تایید گردید.

عوامل ساختاری: این عوامل به دو محور مدیریتی و توسعه ای تقسیم می گردد. در محور مدیریتی توجه به برنامه ریزی و نیاز سنجی، سازماندهی نیروی انسانی و اماکن ورزشی و نیز نظارت و ارزیابی بر فعالیت ها و فضاهای ورزشی توصیه می شود. طبق سیاست ۱۸ فدراسیون ورزش همگانی دسترسی آسان اهالی حاشیه شهر به امکانات ورزشی جهت توسعه ورزش اهمیت بسزایی دارد، لذا توزیع عادلانه امکانات و خدمات بین شهروندان و حاشیه نشینان (۱) همراه با افزایش کیفیت این خدمات و امکانات (که جزو نقاط ضعف ورزش قهرمانی کشور می باشد (۱۲) باعث می شود تا ورزش، عاملی برای توسعه محلی - منطقه ای گردد، که توسط بشیریه و مظفری (۱۳۹۷)، جوادی پور و رهبری (۱۳۹۶)، فراهانی و همکاران (۱۳۹۵)، صارم (۱۳۹۵)، فدراسیون ورزش همگانی (۱۳۹۴)، خاکپور و همکاران (۱۳۹۲)، توفیق و بهمن پور (۱۳۹۹) و کامپالا (۲۰۱۷) مورد تایید قرار گرفت.

در محور توسعه ای، توجه همه جانبه به نقش ورزش های همگانی (از جمله بومی - سنتی) و قهرمانی در توسعه پایدار کشور در کلیه محورهای توسعه مطرح می شود که باعث می شود تا در برخی جنبه ها و مناطقی که سایر برنامه های اجتماعی با شکست مواجه شده، ورزش و برنامه های زندگی سالم موثر واقع شود. همچنین شاهد اینکه ورزش ابزاری برای توسعه محلی - اجتماعی خواهیم بود و حاشیه نشینانی با پیوست به شهر فعال و سالم داشته باشیم. این مولفه با نتایج جوادی پور و رهبری (۱۳۹۶)، باقری (۱۳۹۷)، صارم (۱۳۹۵)، سعادتجو (۱۳۹۵)، وزارت ورزش و جوانان (۱۳۹۵)، فراهانی و همکاران (۱۳۹۵)، یاکوبسکا (۲۰۱۸)، کامپالا (۲۰۱۷) و واگستاف و پارکر (۲۰۲۱) همسو بود.

در مجموع با توجه به یافته های پژوهش که بر مبنای وجود ۱۱ مؤلفه موثر در مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه کلانشهر مشهد صورت پذیرفت، پیشنهاد می شود مدیران سازمان های

ورزش شهروندی با اتخاذ تصمیمات درست، بسترهای لازم برای اجرای این طرح را فراهم آورند. با توجه به این که ارتباط اجرای هر طرح و برنامه ای با نیروی انسانی انکار ناپذیراست و انسان صاحب دانش و تخصص می تواند از منابع سازمان، بهترین استفاده را نماید، پیشنهاد می شود به مؤلفه «نیروی انسانی» به عنوان دارایی های هوشمند در طرح های ورزشی توجه ویژه ای شود. نظر به این که عامل کنترل و نظارت، ابزار مطمئنی برای رشد و توسعه و بهره وری طرح های ورزشی است، پیشنهاد می شود دستور العمل های دقیق نظارتی به همراه قوانین و مقررات لازم با همکاری دستگاه های ورزشی در راستای اهداف مدل توسعه پایدار ورزش در حاشیه کلانشهر ها تهیه شود و سپس جهت اجرا به سازمان های درگیر در این طرح ابلاغ گردد. همچنین سعی شود با ملاحظه شرایط اقتصادی هر منطقه، امکان استفاده بهینه و مقرون به صرفه از اماکن و تأسیسات ورزشی - به عنوان ارکان مهم ورزش - محقق گردد و زمینه اجرای هر چه سریعتر این طرح و حرکت به سمت توسعه پایدار در ورزش فراهم آید. محدودیت های پژوهش بیشتر شامل فقر منابع پژوهشی فارسی در رابطه با ورزش حاشیه شهرها، مشکلات ناشی از دسترسی به جامعه و نمونه پژوهش (به دلیل شیوع ویروس کرونا) و عدم همکاری بعضی از خبرگان در تکمیل و پاسخگویی به سؤالات مصاحبه و پرسشنامه بود.

نتیجه مهم این مدل مفهومی را که اینگونه ذکر نمود که ورزش عامل اصلی در ارتقای سطح سلامت شهروندان و کاهش هزینه های درمانی در حاشیه شهر است که لازمه این امر توزیع عادلانه امکانات ورزشی است. در نهایت، توسعه پایدار شهر مشهد که خواست تمام شهروندان می باشد تحقق نمی یابد مگر در سایه توجه ویژه به امکانات ورزشی و کاهش مشکلات شهروندان حاشیه شهر، که این مورد نیاز به هم افزایی تمام نهادهای درگیر در شهر مشهد به صورت سیستم یکپارچه مدیریت شهری می باشد.

Presenting a model for constant development of sports in the suburbs based on “the grounded theory” (Case study: Mashhad metropolis)

Saeid karbar jafarabadi¹⁴, Mohammad reza ismaeelzadeh ghandahari¹⁵, Hassan fahim devin¹⁶, Hamid erfaniai khazadeh¹⁷

(Recive: 2020/12/09; Accept: 2021/12/15)

abstract

Background&Purpose: One of the best ways to empower marginalized people in metropolitan areas is to pay full attention to the development of sports in a healthy city. The purpose of this study, presenting a model of sustainable development of sports in the suburbs of metropolises is based on the grounded theory. Methodology: The present study was conducted descriptively-analytically and in a synthetic (qualitative-quantitative) method using the grounded theory. The statistical population in the qualitative stage included 30 experts and university professors specializing in the field of public sports by purposeful sampling method and in a quantitative stage were officials, sports experts and adult residents of suburbs of Mashhad. Due to the uncertainty of the population, 384 people were selected as the sample. In the qualitative stage, through semi-structured interviews, data were collected and after coding, a researcher-made questionnaire with 45 questions was prepared. The validity and normality of the distribution of variables were confirmed and the reliability coefficient of the questionnaire was 0.85. Data analysis was performed in the qualitative part using grounded theory method and in the quantitative part was analyzed using descriptive and inferential statistical methods with the help of SPSS software version 25 and LISREL version 8.8. Interpretive structural equation modeling (ISM) was used to test the model and identify the relationships between variables, and the Strauss-Corbin paradigm analysis approach was used to develop the final model. Results: The results showed that 11 infrastructure, human, hardware, legal, economic, socio-cultural, public sports, championship sports, individual-family, managerial and developmental factors as

---

14 Islamic azad university-mashhad branch faculty of humanities department of physical education

15 Associate Professor, Department of Physical Education, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran (corresponding author)

16 Associate Professor, Department of Physical Education, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

17 Assistant Professor, Faculty of Management and Accounting, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

effective factors in the model of sustainable development of sports Identified on the outskirts of metropolises and introduced in three main indicators: causal, contextual and structural (intervening). Conclusion: Therefore, it can be expected that by identifying the factors, the model of sustainable development of sports on the outskirts of metropolises and focusing on strategic measures and practical and executive bases to provide conditions for its growth and development in the metropolis of Mashhad.

Keywords: Citizenship Sports, Healthy City, Marginalization, Sustainable Development

منابع :

- 1-- Bashirieh, Tahmourth and Muzaffari, Mohammad Saeed (1397). Case study: Dolatabad suburb of Kermanshah in 2014, Journal of Criminal Law and Criminology, No. 11, first semester of 1397, pp. 161-190. [Persian]
- 2- Fooladian, Majid and Rezaei Bahrabad, Hassan (1398). A look at social harms and crimes in the suburbs of Mashhad and a study of its facilitating factors, Iranian Journal of Sociology of Social Issues, winter 1398, pp. 1-27. [Persian]
- 3-Noor Ali Vand, Ali (2015). Urban Sociology (Volumes 1 and 2), Sociologists Publishing, Tehran. [Persian]
- 4-Mandalizadeh, Zeinab (2014), the Concept of Sustainability in Sports Development, 8th International Conference on Physical Education and Sports Science – Tehran. [Persian].
- 5- Ramezani Nejad, Rahim. Hejbari, Kazem. Waqar, Mohammad Sadegh (1398). Sustainable development in championship and public sports, the first international conference on sports and sustainable development, University of Kurdistan. [Persian].
- 6- Mashhad City Council (2010). Familiarity with urban management (global experiences), Omid Mehr Publishing, Mashhad [Persian].
- 7- Saadatjoo, Mostafa (2016). A Study of the Role of Public Sports in the Development of Social Security in Mashhad, M.Sc. Thesis, Ferdowsi University of Mashhad, Faculty of Physical Education and Sports Sciences [persian]
- 8-Ministry of Sports and Youth (2015). Sixth Economic, Social and Cultural Development Plan - Ministry of Sports and Youth, Sports [Persian]
- 9- Federation of Public Sports (1394). Document of Transformation of Excellence and Foresight of the Federation of Public Sports (Book I). [Persian]
- 10- Sarem, Ali Asghar (2016). Investigating the role of optimal use of sports infrastructure in youth delinquency in Mashhad with the mediation of social capital, Master Thesis, Ferdowsi University of Mashhad, Faculty of Physical Education and Sports Sciences [Persian].

۱۱-Research Center of the Islamic Council of Mashhad (1396). Collection of scientific-specialized meetings of the Research Center of the Islamic Council of Mashhad, publisher of the Islamic Council of Mashhad, Mashhad. [Persian]

۱۲- Farahani, Abolfazl et al. (1396). Development of Strategies for the Development of Iranian Championship Sports, Quarterly Journal of Applied Research in Sports Management, Fifth Year, No. 3 (19 consecutive), Winter 2016, pp. 140-125[persian]

۱۳-Towfiq, Ali. Bahmanpour, Hooman (1399). Evaluating and fitting the model of sustainable development of the country's sports based on the agenda of the 21 Olympic movements. Quarterly Journal of Olympic Socio-Cultural Studies, First Year, Third Issue, Summer 99, pp. 125-143.

14-Honoroata jakubska (2018), sport as a means of social inclusion and exclusion introduction to the special issue of society register | 2018 | 2(1): 9–17

15-Marika Warner^{1*}, Gillian White², Jackie Robinson¹, John Cairney² and Jessica Fraser-Thomas³ (2019), Study protocol for a 2-year longitudinal study of positive youth development at an urban sport for development facility, BMC Public Health (2019) 19:1480

16-Kyle Rich & Laura Misener (2019), playing on the periphery: troubling sport policy, systemic exclusion and the role of sport in rural Canada, Sport in Society DOI: 10.1080/17430437.2019.1565387

17-Ewa Kruszyńska, 1 Ludmila Jančoková, 2 Elżbieta Sieńko-Awierianów³ (2018), Functioning of sport and recreation facilities of the city of Poznan in the opinion of service provider, Economic Problems of Tourism 4/2018 (44), 157–167.

18- Loat, R. (2021). Levelling up: Opportunities for sport for development to evolve through esport. Journal of Sport for Development. Volume 9, Issue 1. Retrieved from <https://jsfd.org/>.

19- Wagstaff, M. Parker, A. (2020). Youth, “waitthood,” and social change: Sport, mentoring, and empowerment in Sub-Saharan Africa. Journal of Sport for Development. · Volume 9, Issue 1, Retrieved from <https://jsfd.org/>.

20-Strauss, Anselm and Corbin, Juliet (1390) Principles of qualitative research methods, basic theory, procedures and methods. Translated by Buick Mohammadi, third edition, Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. [Persian].

21- Danaeifard, Hassan and Islami, Azar (1390). Making a theory of organizational difference / applying the research strategy of data foundation theory in practice. First Edition, Tehran: Imam Sadegh University Press. [Persian]

۲۲-Khakhpour, Baratali et al. (2014). A Survey of the Feasibility of a Detailed Plan in Mashhad, Abstract of the Proceedings of the Fifth Conference on Urban Planning and Management, Mashhad, 2014(persian).

۲۳- Shabani, Abbas, Ghafouri, Farzad, Honari, Habib "(2014) Study of public sports policies and strategies of the comprehensive sports development system of the country. Journal of Sports Management, University of Tehran, 6 (27), 15-30 [Persian].

۲۴- Javadipour, Mohammad and Rahbari, Somayeh (1396). Identifying the Effective Components on Iranian Public Sports Policy, Science and Technology Policy Quarterly, Volume 7, Number 3, fall 2017, pp. 75-84. [Persian]

۲۵- Ziari, Keramatollah et al. (2017). Assessing the feasibility of comprehensive urban plans (Case study: Amol city master plan), Abstract of the International Conference on Urban Planning and Management, Mashhad, 2017. [Persian]

26- Bagheri, Mohammad (1397). The role of contextual factors in spending leisure time and delinquency of adolescents on the outskirts of Mashhad with emphasis on sports activities, Master Thesis, Imam Reza University. [Persian]

27- Kampala (2017), Informal Places for Active Recreation and Children's Play in Kampala Slums, Uganda, and Move for Health, Email: dbalikowa@yahoo.com